

باقر خان تنگستانی

ازبائیر علی
سماں جامع سرداران و دھڑا شہید استان بوشهر

نام پدر	احمد شاه
تاریخ تولد	۱۲۰۷ق
محل تولد	بوشهر – تنگستان
تاریخ شهادت	۱۲۸۶ق رحلت
محل شهادت	تنگستان رحلت
مسئولیت	رهبر مبارزه با انگلیس جنگ اول و دوم
نوع عضویت	
شغل	والی تنگستان
تحصیلات	
مدفن	وادی السلام نجف ایوان شهدای تنگستان

زندگینامه

باقر خان، رهبر تنگستانیها در مبارزه با اشغالگران انگلیسی، در دوره محمدشاه و ناصرالدین شاه قاجار. احتمالاً در فاصله سالهای ۱۲۰۳ تا ۱۲۰۷ در روستای لیلک / لیلک، از توابع تنگستان، به دنیا آمده است. خاندان وی بسیار متنفذ بودند. جد بزرگ خاندان تنگستانی، حسن مشکور، همراه قبیله اش از نجد (در جنوب عربستان) به تنگستان ایران مهاجرت کرده و از ارکان مهم سیاسی و اقتصادی آنجا شده بود (فراشبندی، ص ۵-۶؛ یاحسینی، ص ۲۵).

بزرگان این خاندان قلعه مستحکمی با باروهای بلند و خندق عمیق در لیلک احداث کردند و آن را مقر اصلی خاندان قرار دادند. پس از مدتی لیلک مرکز اصلی تنگستان گشت (سفرنامه بنادر و جزایر خلیج فارس، ص ۷۴). در پی تلاش رئیس احمدشاه تنگستانی، پدر باقر خان، در به قدرت رساندن کریم خان زند، قدرت و محدوده حکمرانی خاندان تنگستانی افزایش یافت. پادشاهان زند و قاجار و حکمرانان محلی منطقه از آنان حمایت می کردند و غالباً در مأموریت‌های دشوار نظامی برای سرکوب دشمنان داخلی یا خارجی از قدرت آنان بهره می بردند (فراشبندی، ص ۸؛ یاحسینی، ص ۲۴).

از کودکی باقر خان تنگستانی اطلاع چندانی در دست نیست. وی پدرش را در ۱۲۴۶ از دست داد و اندکی پس از آن با فرمان رضاقلی میرزا، نایب الایاله، با سمت حکمرانی تنگستان جانشین پدر شد (یاحسینی، ص ۲۴-۲۵)، وی ارتش کوچکی مرکب از صدها تفنگچی تنگستانی تشکیل داد. در ۱۲۵۰، محمدشاه قاجار، به سبب رضایت از کار آمدی باقر خان در تنگستان، طی فرمانی جبهه ترمه و خلعت شاهی به وی اعطا کرد (رجوع کنید به فراشبندی، ص ۲۳).

در ۱۲۵۴، انگلیس برای در تنگنا قرار دادن دولت محمدشاه قاجار جهت رفع محاصره هرات، بوشهر و جزیره خارک را اشغال کرد (کرزن، ج ۲، ص ۴۸۷؛ راعی گلوجه، ص ۳۱۷). این امر منجر به پیدایی جنب و جوشی در بوشهر شد و باقر خان با همراهی شیخ حسن آل عصفور (مجتهد بوشهر) و مردم آنجا انگلیسیها را از بوشهر اخراج کردند؛ در نتیجه، انگلستان مرکز نمایندگی خود را به خارک انتقال داد (کرزن، همانجا؛ فسایی، ج ۱، ص ۷۷۶؛ خورموجی، ص ۲۷؛ نیز رجوع کنید به هرات، جنگ *).

باقر خان برای جلوگیری از تبلیغات مخرب انگلیسیها برای وحشی جلوه دادن عشایر تنگستانی، شخصاً به همل، نماینده سیاسی انگلیس مقیم خلیج فارس، اطمینان داد که در مدت تعطیلی کنسولگری از اماکن متعلق به انگلیسیها حفاظت کند (یاحسینی، ص ۲۸-۲۹). دولت ایران به پاس خدمات باقر خان در دفاع از مرزهای جنوبی ایران، درجه سرهنگی به او اعطا کرد (رجوع کنید به فراشبندی، ص ۲۴).

در ۱۲۶۵، باقر خان در پی اختلاف شیخ نصر خان (حاکم بوشهر) با نایب حکومت جدید بوشهر (حاجی میرزاهمدی خان) از حاجی میرزا مهدی خان حمایت کرد. با حمایت دولت انگلستان از شیخ نصر خان، در بوشهر به مدت یک ماه جنگ در گرفت. سرانجام، بر اثر فشار عوامل انگلیسی بر دولت ایران، مجدداً حکمرانی شیخ نصر خان تنفیذ شد (خورموجی، ص ۸۰-۸۱؛ فسائی، ج ۱، ص ۷۹۱-۷۹۲).

در ۱۲۷۰، خوارج مسقط و عُمان، با حمایت حاکمان آنجا بندرعباس را تصرف و در آنجا قتل عام کردند. شاهزاده طهماسب میرزا مؤیدالدوله، والی فارس، به دستور ناصرالدین شاه و با کمک برخی خانهای محلی، از جمله باقر خان تنگستانی، آنان را از شهر بیرون راند. باقر خان تا مدتی بعد نیز مسئولیت حفاظت از بندرعباس را بر عهده داشت (رجوع کنید به خورموجی، ص ۱۳۰-۱۳۶؛ فسائی، ج ۱، ص ۸۰۰-۸۰۸؛ هدایت، ج ۱۰، ص ۵۷۴-۵۷۷).

در ۱۲۷۳، مجدداً بین ایران و انگلستان بر سر هرات اختلاف افتاد. انگلیسیها برای فشار آوردن به حکومت ناصرالدین شاه و واداشتن سپاهیان ایران به خروج از هرات، با حمله گسترده دریایی، از بوشهر تا خوزستان را تصرف کردند. دولت ایران دست از محاصره هرات برداشت و به معاهده صلح پاریس تن داد (رجوع کنید به هانت، ص ۶۱-۷۵، ۹۵؛ نیز رجوع کنید به پاریس، معاهده *). در مدت اشغال بوشهر، باقرخان با انگلیسیها جنگید. انگلیسیها پس از پیاده شدن در سواحل هلیله / حلیله (از توابع بوشهر) به سوی قلعه ریشهر، در شش کیلومتری جنوب غربی بوشهر، حرکت کردند.

باقرخان با چهارصد تنگچی و دو عراده توپ بسرعت روانه بوشهر شد. وی در مسیر حرکت به بوشهر پیامی برای پسرش، احمدخان تنگستانی که در آن هنگام کدخدای اهرم بود، فرستاد و او را به بوشهر فرا خواند. باقرخان و احمدخان و تنگچیان با شتاب خود را به نزدیکی بوشهر رساندند و در قلعه ریشهر موضع گرفتند. جنگ در ۱۱ ربیع الاول ۱۲۷۳ در قلعه ریشهر آغاز شد. به سبب مقاومت تنگستانیها، کشتیهای انگلیسی در سواحل هلیله، با توپهای دورزن، قلعه را بمباران کردند (خورموجی، ص ۲۰۰-۲۰۱). سپاه پیاده انگلستان نیز پس از زدوخوردی مختصر، قلعه را تصرف کرد.

در این جنگ احمدخان تنگستانی، فرزند باقرخان، کشته شد (همانجا) و حسن خان، فرزند دیگر وی، بشدت زخمی گردید (یا حسینی، ص ۳۸). فیلیکس جونز، کنسول انگلیس در بوشهر، اندکی پس از پایان جنگ، با ارسال یادداشتی، از باقرخان خواست در قبال دریافت ماهانه ای هنگفت، برای انگلستان جاسوسی کند اما وی این پیشنهاد را رد کرد (کلی، ص ۴۸۰).

در ۱۲۷۵، حسام السلطنه (حکمران فارس و بنادر جنوبی) باقرخان را به بهانه پرداخت نکردن بموقع مالیات زندانی کرد. وی روستای اهرم را، که ملک اجدادی باقرخان بود، از او گرفت و ضابطی آنجا را به طایفه پولادی (از طوایف دشتی) سپرد و مقرری او و مواجب سالانه ای را که به خانواده پسر شهیدش تعلق می گرفت، قطع کرد. پس از زندانی شدن باقرخان در بوشهر، فرزندش حسن خان با ارسال نامه هایی به حکمران فارس و دربار ناصرالدین شاه خواستار آزادی او شد. احتمالاً همین نامه ها و فشار دربار شاه بر حسام السلطنه موجب آزادی باقرخان گردید (خورموجی، ص ۲۴۶؛ فراشبندی، ص ۳۱؛ یا حسینی، ص ۴۱).

وضع مالی باقرخان پس از آزادی از زندان بد شد، به طوری که حتی از عهده پرداخت مالیاتهای معوقه بر نیامد. حکمران فارس و بنادر، در عوض مالیات، بخشی از املاک و دارایی او را ضبط کرد (فراشبندی، ص ۵۶).

تاریخ درگذشت باقرخان مشخص نیست. در ۱۲۸۱ نامه ای از دربار ناصرالدین شاه به او نوشته شده بود که نشان می دهد وی تا این تاریخ زنده بوده است. در رمضان ۱۲۸۶، در نامه حکمران فارس به ضابط و حکمران برازجان، به مرگ باقرخان اشاره شده است (فراشبندی، ص ۲۸، ۶۷). جسد وی به نجف اشرف منتقل شد و در ایوان شهدای جنگ تنگستان، در جوار قبر فرزندش احمدخان، به خاک سپرده شد (نوری زاده بوشهری، ص ۲۱).

منابع:

- (۱) محمدجعفر بن محمدعلی خورموجی، حقایق الاخبار ناصری، چاپ حسین خدیوچم، تهران ۱۳۶۳ش؛
- (۲) سجاد راعی گلوچه، قاجاریه، انگلستان و قراردادهای استعماری: (۱۲۷۳-۱۲۱۲ ه ق / ۱۸۵۷-۱۷۹۶م)، تهران ۱۳۸۰ش؛
- (۳) سفرنامه بنادر و جزایر خلیج فارس، از مهندسی ناشناخته، چاپ منوچهر ستوده، تهران ۱۳۶۷ش؛
- (۴) علیمراد فراشبندی، خاندان تنگستانی، (تهران ۱۳۵۵ش)؛
- (۵) حسن بن حسن فسائی، فارسنامه ناصری، چاپ منصور رستگار فسائی، تهران ۱۳۶۷ش؛

- (۶) جرج ناتانيل گرزن ، ايران و قضيه ايران ، ترجمه غ . وحيد مازندراني ، تهران ۱۳۶۲ش ؛
- (۷) اسماعيل نوري زاده بوشهري ، «يك نمونه از رشادت تنگستانيها» ، خواندنيها ، سال ۱۵ ، ش ۸۴ (تير ۱۳۳۴) ؛
- (۸) جورج هنري هانت ، جنگ انگليس و ايران در سال ۱۲۷۳ هجري قمری ، ترجمه حسين سعادت نوري ، با حواشي و اضافات به قلم عباس اقبال ، تهران ۱۳۶۲ش ؛
- (۹) رضاقلي بن محمدهادي هدايت ، ملحقات تاريخ روضه الصفاي ناصري ، در ميرخواند ، تاريخ روضه الصفا ، ج ۸ - تهران ۱۳۳۹ش ؛
- (۱۰) قاسم ياحسيني ، پيشگامان مبارزه با بریتانيا در جنوب ايران ، بوشهر ۱۳۷۳ش ؛

۱۹۶۸ ، ۱۸۸۰-۱۷۹۵ : تاريخ ايران در دوره قاجار ، تهران : نشر دانشگاهي . (۱۱)

سازمان جامع سرداران و دختران شهید استان بوشهر